

1.Vysvetli pojmy : filozofia, mytológia, mýtus, arché , materializmus, idealizmus, logos

Filozofia: z gréckeho philos- láska, milovaný, sophia- múdrosť)-láska k múdrosti

-súhrn názorov jednotlivca alebo skupiny ľudí na život, svet..

-kritické uvažovanie o problémoch bytia, sveta, poznania a človeka

Mytológia: veda skúmajúca mýty

-súbor mýtov utvorený určitým etnickým celkom, bájoslovie

Mýtus: (z gr.mythos)-rozprávanie vyjadrujúce vybájené predstavy o nadprirodzených i prírodných silách, o bohoch a nadľudských hrdinoch

-príbeh so symbolickým alebo náboženským významom

-mýty ľuďom sprostredkovali názor na svet, prírodu a ľudské bytie

-rozprávanie, povesť, báj

-interpretácia reality, ktorá sa snaží niečo vysvetliť

Arché: pralátka a prapočiatok súcna; v pralátke je obsiahnutá mnohorakosť vecí

Materializmus: svetonázor o materiálnom základe sveta považujúci hmotu, bytie za prvotné myslenie, vedomie za druhotné, zdôrazňovanie hmotnej stránky vecí

Idealizmus: považuje ideu, myšlienku, vedomie, ducha za prvotné ale hmotu, bytie za druhotné

-subjektívny I považuje za základ existencie individuálne pocity, predstavy ,vedomie subjektu

-objektívny I považuje za základ existencie absolútnu ideu

Logos: všeobecný zákon, poriadok sveta, veda, slovo...z gr. slova

-v starovekej gr. materialistickej filozofii znamenal ,napr. podľa Herakleita všeobecnú zákonitosť sveta

-v idealistickej filozofii- duchovná podstata

2.Vysvetli pojmy: ontológia, gnozeológia, axiológia, etika, estetika, filozofická antropológia, logika, filozofia dejín, hermeneutika.

Ontológia- vedný odbor zaoberajúci sa základnými princípmi bytia, jestvovania, existencie

-skúma otázku bytia

Gnozeológia: z gr. slova gnosis- poznanie

-náuka o poznaní ,o hraniciach ľudského rozumu; skúma zdroje a možnosti ľudského poznania

Axiológia: náuka o hodnotách; všeobecná teória hodnôt

Etika: z gr. slova ethos- zvyk, obyčaj

-náuka o mravnom konaní, jeho predpokladoch a normách

-zaoberá sa otázkami dobra a zla, slobody, mravnej zodpovednosti

Estetika: náuka o kráse a jeho osvojovaní si

-veda o podstate a zákonoch krásy, krásno v umení a v živote

Filozofická antropológia: je filozofický smer alebo filozofická teoretická disciplína, ktorej snahou je zjednotiť nekoherentné spôsoby chápania správania človeka ako tvora vo svojom sociálnom prostredí a ako tvorca svojich vlastných hodnôt.

Logika: zaoberá sa formami a zákonmi správneho uvažovania

-veda o spôsoboch získavania pravdivých, všeobecných poznatkov, o formách a zákonoch týchto poznatkov, o ich objektívnosti a metódach ich overovania a zužitkovania

Filozofia dejín: dejiny sú základom filozofického vzdelávania

-využíva ich pri riešení súčasných problémov.

Hermeneutika: je filozofický smer 20. storočia, ktorý nadväzuje na predchádzajúci vývin hermeneutiky, chápanej ako umenie zvestovať, tlmočiť a vykladať (z gr. HERMÉNEUS = herold, tlmočník, vykladač). filozofický spôsob výkladu, obsahu, jazyka, textov, umeleckých a výtvarných diel

3.Vysvetli pojmy: teizmus, ateizmus, deizmus, panteizmus, metafyzika, polyteizmus, idea, agnosticizmus, dialektika

Teizmus: je presvedčenie, že existuje Boh alebo bohovia, ktorí stvorili svet, sú všemocní a aktívne podľa vlastnej vôle zasahujú do diania vo svete.

Teizmus môže mať dvojakú formu:

- **Monoteizmus**- viera v práve jedného Boha
- **Polyteizmus**- viera v aspoň dvoch bohov

Ateizmus: presvedčenie, že Boh alebo bohovia neexistujú, absencia viery v existenciu Boha alebo bohov

Deizmus:existencia Boha ako neosobnej,prvotnej príčiny sveta riadeného prírodnými zákonmi

-Boh stvoril svet ale viac sa oňho nestará.

-učenie, názor, pripúšťajúce, existenciu neživého boha, alebo nejakého princípu, ktorý je prapríčinou sveta (vesmír iba stvoril), no po vzniku sveta už do jeho vývinu ďalej nezasahuje: svet sa vyvíja podľa svojich vlastných zákonov.

Panteizmus: alebo naturalizmus je nábožensko-filozofické učenie, stotožňuje boha s prírodou a pokladajúce prírodu za stelesnenie božstva. V panteizme existujú dve možnosti:

1. teopanizmus,
2. vychádzanie z presvedčenia, že všetko, čo je, je božské; vesmír sa stáva bohom; ide tu o pred- stupeň k naturalizmu a materializmu,

Metafyzika: oblasť filozofie, ktorá sa zaoberá otázkami presahujúcimi ľudskú skúsenosť a zmyslové poznanie, napr. o Bohu, o duši

Polyteizmus: -mnoho božstvo, opakom je monoteizmus

Idea: myšlienka predstava o niečom, základná, vedúca myšlienka

-odraz skutočnosti vo vedomí, kt. charakterizuje vzťah ľudí k vonkajšiemu svetu

Agnosticizmus: filozofický smer, kt. popiera možnosť objekt. poznania podstaty sveta

-označuje stanovisko, že človek nemôže poznať nič, čo presahuje jeho skúsenosť

Dialektika: vedecká metóda skúmania protirečení v samej podstate predmetov a javov

-umenie log.uvažovať, umenie výrečnosť

4.Vysvetli pojmy : racionalizmus, empirizmus, patristika, scholastika, atomizmus, pluralizmus, dualizmus, osvietenstvo

Racionalizmus: je stanovisko rozumu, súbor filozofických smerov, ktoré do centra svojej pozornosti stavajú rozličné druhy rozumu (ratio), myslenie a um, racionalitu a logické usporiadanie vecí. Človek je schopný postihnúť celú skutočnosť /prírodu, spoločnosť, i seba samého/. Po nábehoch k objektivistickému racionalizmu v antike dochádza k systematizácii vlastného, subjektivistického racionalizmu v 17. storočí a v 18. storočí, a to najmä v dielach Descarta, Spinozu, Leibniza a Ch. Wolffa.

Empirizmus: je učenie, ktoré za zdroj poznatkov pokladá jedine skúsenosť (empíriu). Celé poznanie sa snaží zdôvodniť skúsenosťou alebo na základe skúsenosti. Empirizmus je filozoficko-gnozeologické stanovisko, podľa ktorého pôvod, obsah, forma a kritériá všetkého poznania, princípy ľudského konania a mravnosti pochádzajú zo skúsenosti. Francis Bacon (1561 – 1626). Je zakladateľom novovekého empirizmu

Patristika: Je obdobím prvej filozofickej reflexie kresťanskej viery, ktorá však využíva duchovný odkaz platónizmu, aristotelizmu, stoicizmu i židovského učenia. V patristike bol pokus o syntézu gréckeho, židovského a kresťanského myslenia.

V kresťanskom učení ide o pochopenie Boha ako troch osôb (Otca, Syna a Ducha)

Medzi hlavné filozofické problémy patristiky patrí vzťah viery a rozumu

Scholastika: filozofia, ktorá sa prednášala na stredovekých školách od 9-16 stor. ,filoz. Smer kt. spájal kresťanskú vieru s aristotelovskou filozofiou

Atomizmus: reakcia na problém pohybu- pokoja ,atomisti nadväzujú na mladších fyzikov ,najmä na Anaxagora, filozofický materialistický smer, podľa kt. sa hmota skladá z nemenných ,nedeliteľných čiastočiek, atómov

Pluralizmus: filozofický svetonázor popierajúci jednotu sveta a predpokladajúci množstvo duchovných ,navzájom od seba nezávislých podstát sveta, dáva prednosť mnohorakosti a rozmanitosti pred jednotným a hmotným, predpokladá množstvo podstát a princípov

Dualizmus:- filozofia prijíma 2 podstaty alebo 2 princípy (napr. hmotná a duchovná substancia)

-idealistické učenie o dvojakej, a to duchovnej a hmotnej podstate sveta, ktorá sa navzájom popierajú a bojujú medzi sebou

Osvietenstvo: myšlienkový smer 18 stor. príznačný pre formovanie modernej spoločnosti

-dôraz kladený na rozum (racio), ľudskú slobodu, demokraciu, nevyhnutnosť pokroku

5. Vymenujte a charakterizujte základné znaky novovekej filozofie. Ktoré filozofické smery tvorili novoveké filozofovanie? Čím sa odlišovalo novoveké filozofovanie od predchádzajúcich období?

17. – 19. Storočie

Základné znaky Novovekej Filozofie: Novoveká filozofia nadväzuje na renesančné filozofické myslenie a končí nemeckým klasickým idealizmom. Vplyv na povahu filozofie mal:

- rozvoj kapitalizmu → rozpadá sa feudálny systém (revolúcie v Holandsku a Anglicku)
- rozvoj vedy, ktorá sa snaží objektívne poznávať prírodné zákony → dôležité je praktické využitie vedeckých poznatkov
- hlavnou filozofickou disciplínou je teória poznania- nie je dôležitá otázka bytia, Boha, človeka, ale to, ako je bytie možné poznať → spor medzi racionalizmom a empirizmom

Znaky:

- individualizmus – vysoké hodnotenie osobnosti jednotlivca
- znovuzrodenie antiky – slobodné štúdium antických diel, bez ohľadu na teologické väzby
- svetskosť – neduchovný charakter myslenia
- rozvoj vedy
- ratio (rozum) => racionalizmus
- empíria (skúsenosť) => empirizmus

Filozofické smery novovekej filozofie- Základnými smermi sú:

- Filozofický empirizmus:
  - Východiskom poznania je zmyslová skúsenosť, zmyslový vnem (ohmatanie, ovoňanie)
  - Prechod od konkrétneho k všeobecnému
  - Predstavitelia:
  - Francis Bacon, John Locke, David Hume, George Berkeley
- Filozofický racionalizmus:
  - Východiskom poznania je rozum
  - Využíva deduktívnu metódu: od všeobecného ku konkrétnemu
  - Predstavitelia:
  - Rene Descartes, Baruch Spinoza, Gottfried Wilhelm Leibniz

- Osvietenstvo:
  - bojovala proti metafyzike a zastávala buď materialistické alebo deistické pozície, podporovala každý druh racionalizmu. Snažila sa opierať o výsledky prírodných vied.
  - Pri reflexii dejín pracovala s predstavou pokroku. V eticko-pedagogickej oblasti presadzovala a zdôvodňovala humanitné ideály.
  - Predstavitelia:
  - Francois Marie Voltaire, Jean- Jacques Rousseau, Charles Louis de Montesquieu, Denis Diderot, Immanuel Kant, John Locke
- Nemecká klasická filozofia:
  - Filozofiu charakterizovala ako myšlienkové skúmanie predmetov
  - Viedla ku chápaniu človeka a spoločnosti cez problémy sebauvedomenia, činnosti a praxe
  - Viedla k pochopeniu že človek je determinovaný (ovplyvnený) vonkajšou sociálnou skutočnosťou
  - Vzniká koncepcia človeka ako spoločenskej bytosti
  - Predstavitelia:
  - Immanuel Kant, Johan Gottlieb Fichte, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Rozdiel novovekej filozofie od predošlých :

- V Antike filozofia skúmala:
  - Otázky prírody – bolo to v predsokratickom období
  - Človeka- v klasickom období
  - Etické problémy, zmysel života, vplyv náboženstva- v helenistickom období
- V stredoveku skúmala:
  - Hlavne Boha- vzťah človeka k Bohu → filozofia bola podriadená teológiou
- V renesancii:
  - Pozornosť sa obrátila na človeka
  - Riešila aj otázky prírodných vied
  - Otázky ideálnych štátnych zriadení
  - Otázky krásy
- V NOVOVEKU:
  - V 17. Storočí:
    - filozofia skúmala otázky poznania- Gnozeológia
    - odpovedala na to, čo je zdrojom poznania, či zmysli alebo rozum
  - V 18.storočí:
    - Osvietenstvo- riešila sa otázky poznania
    - Dominantnou otázkou je spoločenská problematika
    - Riešili sa otázky štátu
  - V Nemeckom klasickom Idealizme:
    - Kant zadefinoval filozofiu ako vedu o princípoch konania a poznania
    - Filozofia riešila otázky úlohy filozofie, čo má filozofia vlastne riešiť

6.Vymenujte a charakterizujte najvýznamnejšie filozofické smery 20.storočia.

Charakteristika:

- podmienky, ktoré charakterizovali vývin filozofie v 19.st (rozpad jednoty životného sveta a spochybnenie možnosti vysvetľovať dianie v prírodnom a ľudskom svete z jedného princípu), v oveľa väčšej miere ovplyvnili filozofiu 20. Storočia
- filozofia na jednej strane reaguje na nepochybné úspechy človeka a jeho rozumu (výdobytky vedy a techniky); na druhej strane reaguje na javy a procesy, ktoré sú skôr dôsledkom strokotania človeka, otrávenie viery vo všemocnosť vedeckého rozumu a vedeckej racionality vôbec, dôsledkom ľudskej neschopnosti humánnym spôsobom zvládnuť svoje vlastné bytie (prvá a druhá svetová, fašizmus a totalitarizmus, ekologická kríza, konzumný spôsob života, problém hladu a globálneho ohrozenia ľudstva, strata bezprostrednosti, ochudobnenie medziľudských vzťahov...)
- veľké množstvo filozofických orientácií a tendencií
- fenomenológia - existencializmus - filozofická antropológia – hermeneutika
- analytická filozofia (novopozitivismus – logický empirizmus – logicko-analytická filozofia – filozofia vedy – lingvisticko-analytická filozofia)
- neorealizmus, dialektický materializmus, novotomizmus
- filozofia činnosti, praxe, ľudského konania (pragmatizmus, marxizmus, neomarxizmus)

FENOMENOLÓGIA Edmunda Husserla

-fenomén = to, čo sa ukazuje

- nesmie byť prekrytý pojmom, lebo potom sa nedostávame k podstate

-dielo: Kríza európskych vied, Karteziánske meditácie

-pozoruje búrlivý rozvoj exaktných vied, na druhej strane však konštatuje krízu európskych vied

→ dôvod krízy je taký, že exaktná veda nedokáže napriek svojmu rozvoju povedať nič podstatné k otázkam poslednej existenciálnej pravdy

→ veda sa nepýta ako je poznanie možné, veda poznáva

-identifikuje dva svety:

1. ideálny – presný –buduje ho veda

2. svet nepresnosti – ľudský svet

-vybudovali sme si vedecké teórie, ktorým prikladáme pravdivosť

-Husserl sa chce vrátiť pred tieto vedecké konštrukty

-Husserlova fenomenológia chce teda skúmať vec samotnú a nie jej výklad → odmieta dve veci:

→ objektivizmus = konštrukcia sveta prostredníctvom zmyslovo – vedeckej skúsenosti

→ psychologizmus = poznávanie závisí od psychiky

-jeho heslo: **Späť k veciam samým**

→ je potrebné vrátiť sa tam, kde sú veci bezprostredne pred nami, nájsť oblasť, ktorá zodpovedá za to, že rozumieme svetu → tzn. tam, odkiaľ vieme, že naše poznanie sa zhoduje so skutočnosťou

→ návrat k nášmu vedomiu

VEDOMIE :

- sa má od vecí obrátiť k sebe samému v reflexii
- otáčame sa k sebe a tam by sme mali nájsť fenomén, ktorý je pred naším poznaním
- fenomén je dvojaký:

1. vnímateľný zmyslami – povrchový

2. podstata (eidos) – vnímateľná reflexiou

- na základe toho tvrdí: „Filozofia nie je veda empirická (o faktoch), ale o podstatách (eidetická)
- ako spoznáme podstatu?

→ fenomenologickou metódou: obrátenie sa do svojho vnútra, odignorovanie okolitého sveta (vyzátvorkovanie) a potom nastáva skúmanie čistého vedomia = podstaty;

tam nachádzame pôvod všetkého, s čím sa stretávame; po vyzátvorkovaní zistíme, že vo vedomí ostávajú prežitky (spôsoby prežívania): myslenie, chcenie, predstavovanie

→ na základe toho zisťuje, že každé vedomie je vedomie niečoho = **INTENCIONALITA VEDOMIA**

- fenomén je dvojaký: empirická vrstva, vrstva esencií – podstát

→ svet je svetom pre mňa (spojitosť s existencializmom)

EXISTENCIALIZMUS

-hl. predstavitelia: Karl Jaspers, Martin Heidegger

Karl Jaspers

Bytie = je to, v čom sa nachádzame, je to „obklopujúce“, horizont, ku ktorému sa môžeme približovať, ale ktorý sa nám zakaždým posunie - a práve filozofovanie je prenikanie, presahovanie všetkých určitých druhov bytia k bytiu ako „obklopujúcemu“. V tomto presahovaní horizontov a svojho vlastného ohraničeného jestvovania poznávame, čo je to bytie ako *transcendencia* a čo sme my ako *existencia*

-skúsenosť transcendentie má charakter filozofickej viery, ktorá nám umožňuje utvárať svoj život slobodnou voľbou napriek našej radikálnej konečnosti

-existencia je to, čím sa stávame na základe slobody, rozhodovania, voľby, činu. Existencia nie je „daná“, je to postupné sebautváranie človeka, a preto ju nemôžeme opísať ako nejakú vec v pojmoch a kategóriách uzavretého vedeckého systému. Človek, ktorý utvára sám seba, je vždy viac než to, čo o sebe objektívne a „vedecky“ vie. Preto Jaspers hovorí o „osvetľovaní existencie“ v pojmoch existenciálnej filozofie.

-na osvetľovanie existencie má Jaspers vo svojej koncepcii dva dôležité pojmy:

→ hraničná situácia

→ komunikácia

- v nich sa aspoň v určitých, jedinečných okamihoch bezprostredne realizuje ľudská existencia
- ľudský život plynie v situáciách, ktoré prežívame a čiastočne aj spoluvytvárame; existujú aj základné hraničné situácie (smrť, vina, utrpenie, náhoda), v ktorých človek stroskotáva, a zisťuje, že s predchádzajúcou rutinou už nevie zvládnuť danú situáciu. Práve otrasenosť zo stroskotania mu môže ukázať cestu k pravej realizácii existencie, k svojej autenticite, t.j. k tomu, aby bol sám sebou.
- Medziľudská komunikácia ako existenciálna otvorenosť pre iného človeka, nemôžeme ju redukovať na každodenné rutinné rozhovory, diskusie či sociálne vzťahy

Martin Heidegger

-dielo: Bytie a čas, Čo je metafyzika

-otázka bytia = základná otázka celej filozofie; dôvodom pre tento návrat je podľa Heideggera to, že doterajšia filozofia sa odohrávala v „zabudnutosti bytia“. Preto svoju fil. koncepciu nazýva **fundamentálnou (základnú) ontológiou** ako metafyziku pobytu → DASEIN

--klasická metafyzika považuje za bytie nejaké súcno. Z toho definuje všetko, čo nejakým spôsobom „je“ (súcno). H. zaujíma bytie samého súcna - to, že súcno je. Bytie je to, čo je všetkým druhom súcna spoločné: jednoducho sú.

-existuje súcno ako „jestvujúce“ i jeho kategoriálny protiklad – nesúcno ako „nejestvujúce“ čiže nič

-bytie je najvšeobecnejší pojem, preto je nedefinovateľný

2 otázky: 1. Čo je bytie? –bytie nemôže byť ničím iným ako bytím

2. Aký je zmysel bytia? – to je to, načo sa vlastne pýtame. Lenže pýtať sa na zmysel bytia môžeme len prostredníctvom takého súcna, ktoré vie o svojom bytí. Je ním konečné súcno. Konečné súcno je **pobyt = dasein**

-jediné súcno, ktoré vie o svojom bytí je človek. Poznávať svoje vlastné bytie znamená existovať. Pobyt existuje, ľudské bytie je existencia, kým všetky ostatné veci iba jednoducho sú. Preto iba človek (z hľadiska konečnosti jeho pobytu) je schopný existenciálne pochopiť bytie. Pobyt nedefinujú kategórie, ale existenciály.

-vo svojom bytí je svet absolútny, ale vo svojom zmysle relatívny. Svojim zmyslom svet závisí od človeka a človek svojou existenciou závisí od sveta. Človek a svet existujú vo vzájomnej závislosti, pobyt existuje vo svete, je do sveta začlenený.

--dejiny filozofie nie sú ničím iným ako zabúdanie otázky po bytí

-v DASEIN je človek zahrnutý do kladenja otázky o podstate bytia → človek svojmu bytiu predrozumie. Zdôrazňuje ľudskú existenciu a to, že človek je zainteresovaný na svojom bytí, pretože predmety vonkajšieho sveta chápeme iba v súvislosti pre nás, pretože sú potrebné pre nás

-H. tu ide o bytie ako bytie a nie bytie ako súcno

-súcno sa vyskytuje iba prostredníctvom bytia, bez bytia by súcno nebolo. Človek je vrhnutý do bytia, preto mu predrozumie

2 druhy pobytu rozlišuje na základe tzv. existenciálov:

1. autentický – starosť o existenciu – uvedomuje si konečnosť, smrť → bytie k smrti

→ úzkosť zo smrti človeku odhaľuje jeho „vrhnutosť“ do bytia jeho „neudomácnenosť“ vo svete

→ jeho existencia je sústavná starosť, vie že v okamihu smrti sa ocitá sám, v opustenosti a osamelosti

→ existencia je krátka a konečná, človek jej prikladá nesmiernu cenu.

2. neautentické bytie

→ človek sa do neho utieka z úzkosti pred konečnosťou

→ „Man“ je existenciál, ktorý ontologicky určuje ľudskú existenciu v jej „každodennom bytí“, kde vlastne stráca svoje vlastné bytie, svoju autenticitu. Ľudská existencia stráca samu seba, žije, myslí, koná, verí tak ako sa žije, ako sa myslí ako sa verí. Aj problém konečnosti kladie neosobne: musí sa zomrieť.

→ človek vo svojom autentickom bytí, keď má starosť o vlastnú existenciu, zaujíma k svetu výlučne existenciálny postoj. Jeho vzťah ku skutočnosti je „praktický“ : vytvára svet s ohľadom na svoju existenciu. Človek napĺňa zmyslom veci okolo seba, vedie ho k tomu starosť o existenciu. Starosť je podľa H. „matka sveta“.

→ „objektivistické vedecké poznanie, ktoré postihuje a skúma fakty, nie je schopné porozumieť zmyslu bytia. Vedecké skúmanie, ktoré nemá pre našu starosť o existenciu „praktický“ zmysel, v skutočnosti veci nepoznáva, len na ne zvonku pozerá, „zíza“. Poznanie je podľa H. napĺňanie zmyslom, tvorenie zmyslu. Nie je to len pasívne prijímanie poznatkov, ale tvorivý akt. V skutočne autentickom bytí, v starosti o existenciu nie je nepravda, kým v prepadnutosti svetu zasa nie je pravda. „Bytie v oravde“ je bytím v starosti o existenciu a v neunikaní do „neautenticity“.

-fiu chápe ako cestu k bytiu, ktorá musí skúmať nie cieľ, ale samotný fenomén tejto cesty, predovšetkým našu reč (jazyk) –neskoršie H. obdobie

Jean Paul Sartre

-dielo: Bytie a ničota, Existencializmus je humanizmus, Kritika dialektického rozumu

-zaradenie: existencializmus, marxizmus

1. **Náš svet je svetom bez boha.** – ak teda nie je boh, jedinou bytosťou, ktorá človeka vytvára, je človek sám. Spočiatku človek nie je ničím, projektuje sa sám, aby bol niečím. Jeho existencia predchádza podstatu → je *úplne zodpovedný za to, čo je*. Ak sa rozhodnem, že volím určitú hodnotu, o ktorej si myslím, že je najlepšia, tak vlastne hovorím, že by ju mali nasledovať aj ostatní → *zodpovednosť za všetkých*. Ak si toto človek uvedomí, pocíti úzkosť pretože si uvedomí, že sa o nič nemôže oprieť.

2. **Človek je odsúdený na slobodu.**

-Sartre sa tak ako Heidegger pýta, aké je bytie vedomia → bytie človeka. Hovorí, že vedomie je ešte pred reflexiou, teda aby som mohol svoje vedomie reflektovať, musí toto vedomie nejakým spôsobom byť. Keďže vedomie je **intencionálne** (zamerané na niečo), znamená že okrem toho, že je vedomím seba, je aj vedomím niečoho iného → bytie vecí

-na základe toho Sartre skúma 2 druhy bytia: bytie pre seba, bytie v sebe

a) bytie v sebe – to, keď niečo jednoducho je

b) bytie pre seba – ľudské bytie, ktorému sa Sartre venuje. Vedomie, teda bytie pre seba je ničotou pretože vždy je pri veciach (negativita). Kde je ľudská existencia, tam je prítomná táto negativita, teda ničota.

- a preto, že existencia ako bytie pre seba je separované od bytia vecí, nemôže byť bytím vecí determinované, je preto slobodné. Sloboda však ni je vlastnosť človeka, ale jeho existencia. Človek si svoju budúcnosť a seba samého projektuje, preto nemôže byť bytím v sebe
- Sartre hovorí o 2 formách existencie
- 1. autentická – bytie pre seba → zodpovednosť
- 2. neautentická – bytie o sebe

- úniková cesta pod tiažou existencie
- človek chce byť bohom, niečím hotovým
- svoju podstatu môžeme nájsť len v smrti, vtedy sme hotoví, už nič nezmeníme.

→ vedecký marxizmus – zdôvodnenie neexistencie Boha – jediná entita je človek

7. Charakterizujte predstaviteľov patristiky a scholastiky. V čom bolo odlišné postavenie a úlohy o postavenie oboch smerov? Čo predstavovalo ťažisko ich filozofovania ?

Patristika

- zo slova pater, cirkevní otcovia
- nasledovníci Ježiša Nazaretského; vznik novej kresťanskej filozofie
- apoštoli Pavol a Ján filozofiu hodnotili protichodne; Pavol kladie do protikladu múdrosť filozofov s múdrosťou Božou - Ján preberá z antiky učenie o logu, učenie novoplatonikov a helenistického židovstva
- Kristus ako Boží Syn je zároveň aj Logos, Božie slovo
- **Tertullianus**(2.st.)
  - stroho odmietal filozofiu → zdôrazňuje absurdnosť kresťanskej viery z hľadiska pojmového myslenia
  - „Verím, pretože je to nezmyselné.“
- **Origenes**(zomrel 250)
  - začal používať filozofiu ako obraz zjavenia: Boh je nemateriálny a svet stvoril z ničoho
  - jeho syn je Logos, ktorý sa nachádza medzi Otcom a svetom

Cirkevní otcovia: **Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregor Veľký**

- **Augustinus**(354- 430)
  - filozofiu chápe ako lásku k múdrosti
  - Boh je múdrosť, teda filozofia je láska k Bohu
  - za východisko k poznávaniu najvyššieho bytia považuje ľudské vnútra a v ňom sa rodia pochybnosti
  - v každodennom živote je človek prírodná bytosť usilujúca sa o prežitie
  - až nadobúdaním pochybností sa začína filozofické myslenie
  - základom poznania je vnútorná sebaistota poznania
  - každý, kto si uvedomuje, že pochybuje, uvedomuje si niečo pravdivé a zároveň nadobúda istotu toho, čo si uvedomuje
  - pravdu nemožno nájsť mimo človeka (nevychádzaj von, vráť sa do svojho vnútra!)
  - Augustinus kritizuje čistý primitívny materializmus
  - idey sú nezávisle od zmyslovej skúsenosti, vyžarujú od Boha (teória iluminácie)
  - človek je najvyššou duchovnou bytosťou a dušou je podobný Bohu
  - predmetom filozofie už nie je kozmos, ale samotný človek
  - skúsenosť vlastnej časovosti človeka upriamuje na Boha
  - ľudský duch sa skladá z pamäte, rozumu a vôle

Scholastika

- v tomto období výrazne stúpol význam vzdelanosti a filozofie
- s latinčinou začína predpoklad internacionalizácie vied
- opisovanie starých spisov, budovanie knižníc
- pod pojmom dialektika sa začína častejšie používať logika
- v 11.storočí nastáva rozpor medzi dialektikmi a antidialektikmi, ktorý ma charakter sporu medzi filozofmi a teológmi
- teológia pokladá východiska svojej vedy za zjavené Bohom
- 1. *spor o hraniciach ľudského rozumu*
- 2. *spor o univerzálie*

Spor o univerzálie

- predmetom polemík boli tzv. univerzálie (všeobecné pojmy)
- otázka znela, či univerzálie existujú reálne ako individuálne veci
- 1. **Realisti:**
  - univerzálie sú reálne; univerzálie sú pred vecami
  - odvolávali sa na Platónovu náuku o ideách
- 2. **Nominalisti:**
  - reálne existujú len jednotlivé znaky, ktoré sú našimi výtvormi
  - Duns Scotus, Occam

Vrcholná scholastika

- obdobie vzostupu bohatstva a moci cirkvi (Gregor VII, Inocent III)
- obdobie vzniku univerzít a rozširovania vedomia mimo cirkevných univerzít
- vznik reformačných hnutí v cirkvi (františkáni, dominikáni)
- spor o Kristovo rúcho
- do európskej fie sa dostávali Aristotelove myšlienky
- **Tomáš Akvinský (1225-1274)**
  - Diela: *Suma teologická, Suma proti pohanom, O súcne a bytnosti*
  - nadväzoval na učenie Aristotela, ktorého dielo sa šírilo po Európe a v roku 1277 bolo oficiálne zakázané
  - učenie Akvinského = **Tomizmus**
  - pomocou logiky a racionálnych prístupov sa snaží dokázať, že náboženské zásady kresťanstva sú reálne
  - tvrdil, že rozum a viera si neodporujú
  - rozum nie je proti viere, ale za vieru
  - keďže však rozum čerpá z empirických poznatkov, má svoje hranice
  - filozofia je slúžkou teológie, ktorú má prirodzeným rozumom dokazovať zjavené pravdy
  - **Ontológia**- ústrednú kategóriu tvorí bytie a pri jeho charakteristike využíva aristotelove pojmy
  - Substancia- to čo je samostatné, čo jestvuje osebe to čo stále pretrváva v protiklade voči niečomu ne samostatnému
  - Akcidencia- je vlastnosť, ktorej existencia je podmienená niečim iným
  - **Forma a Látka**- možnosť vs. skutočnosť- všetko okrem Boha je jednotou možného a aktuálneho bytia, svet sa nevyvíja sám od seba, je rozdiel medzi podstatou a existenciou, Látka= podstata, Forma= existencia- medzi nimi je iracionálny prvok, je medzi nimi tvorivá sila, pôsobiaci príčina alebo vonkajší zásah, teda Boh a jeho akt stvorenia
  - Akvinský je známy tým, že ponúka dôkazy B. existencie
  - pohybový dôkaz(prvotný hýbateľ je Boh)
  - kozmologický dôkaz(kauzalita)
  - dôkazy sú **aposteriórne** teda na základe skúsenosti
  - Teodicea- chápanie dobra ako jedinej skutočnosti, voči ktorej je zlo iba neprítomnosťou či nedostatočnosťou

Človek, etika, gnozeológia

- človek je spojením duše(formy) a hmoty(látky), ktoré tvoria substanciu človeka
- anima forma corporis (duša je formou tela)
- pre dušu je telo nevyhnutné, potrebuje ho na zmyslové vnímanie
- duša je nesmrteľná, lebo je nehmotná
- v duši rozlišuje Tomáš myslenie a vôľu
- za východisko poznania považuje zmyslové vnímanie
- zo zmyslových obrazov rozum abstrahovaním získava podstaty, všeobecné obsahy
- v etike stavia na prvé miesto absolútne dobro= Boh
- morálny človek tomuto podriaďuje svoje konanie
- kladie vôľu nad poznanie

8.Charakterizujte základné znaky a predstaviteľov renesančnej filozofie, nový pohľad na svet a človeka.

Pojem renesancia- znovuzrodenie, návrat k antike

-prechod medzi stredovekom a novovekom

-14.-17. Stor. ; Taliansko

Znaky

Sekularizácia- svetskosť, zosvetštenie(už neboli zameraní na cirkev, svätých atď.)

Návrat k Antike- študujú originálne texty antických filozofov, výučba gréčtiny, znovuoobjavenie antického umenia...

Človek- antropocentrizmus, pozornosť sústredená na človeka, pozemský život, prítomnosť

(v stredoveku teocentrizmus- dôraz na Boha, duchovno)

-človek ako jednotlivec- individualita.. samostatný celok, vlastné pravidlá

-svet poznávame vlastným rozumom

Rozkvet umenia- umenie považované za najvyššiu vedu (Da Vinci- keď maľoval ľudské telo, musel poznať anatómiu tela- všetko dopodrobna)

Vofnosť- v myslení, obliekaní..

Estetickosť- Viac záujem o krásu ako o pravdu, uctievanie krásy, radosť zo života

Zmena pohľadu na svet vďaka objavom, vynálezom(nové kontinenty, kníhtlač, kompas...)

-svet nevnímajú ohraničene- svet je nekonečný

Nepredurčenosť budúcnosti- Uvedomili si že ich osud nie je dopredu určený, že svoj život môžu sami ovplyvniť tým, čo budú robiť (napr. začínali podnikat')- ak chceli obchodovať, podnikat'- vzdelanie sa stalo nevyhnutnosťou

Filozofia sa dostáva k laickej verejnosti(napríklad v stredoveku bola len v kláštoroch, univerzitách)

Smery renesančnej filozofie

RENASANČNÝ PLATONIZMUS- Ficinus, Mirandola

RENASANČNÝ ARISTOTELIZMUS- Pomponazzi

RENASANČNÁ PRÍRODNÁ FILOZOFIA- M.Kopernik, M.Kuzanský, G.Galilei, G.Bruno

RENASANČNÁ SOCIÁLNA FILOZOFIA- T. Morus, T.Campanella, N. Machiavelli

Renesančná prírodná filozofia

- cieľom- nedogmatické samostatné skúmanie prírody

-neriadili sa neustálymi tradíciami a autoritami, podľa nich je možné skúmať prírodu na základe vlastných skúseností; dôležitá je nevyhnutnosť dôkazov)

GALILEO GALILEI

- objavil ďalekohľad; vysvetlil teóriu voľného pádu...

MIKLUŠ KUZANSKÝ

- vypracoval učenie o nekonečnom vesmíre; úradník R-K cirkvi

MIKULÁŠ KOPERNIK

-vypracoval teóriu heliocentrizmu

GIORDANO BRUNO

-kozmológia, Hypotéza o existencii nových neznámych planét a existencii života vo vesmíre(existencia nekonečného množstva svetov)

-myšlienka PANTEIZMU- stotožnil Boha s prírodou- Boh je prítomný vo všetkom ako tvoriaca príčina

-za tieto myšlienky bol upálený(lebo kat. cirkev prenasledovala prírodných vedcov)

THOMAS CAMPANELLA

(utópia- umelé slovo, ktoré označovalo miesto, ktoré neexistuje- Predstava o ideálnom štáte, jeho usporiadaní, zákonoch, hodnotách)

-napísal utópiu- Slnecný štát

- nebol spokojný so stavom spoločnosti- veľká časť práce sa venuje vykresľovaniu ideálneho štátu- spoločnosť v ideálnom štáte riadená príkazmi, zákazmi, a porušenie sa prísne trestá

-Aj MORUS aj CAMPANELLA- proti súkromnému vlastníctvu

Systém vlády-

-Najvyšší kňaz- SLNKO- má posledné slovo

-3 SPOLUVLÁDCOVIA- MOC- vojna, mier, opevňovanie

MÚDROSŤ- vzdelanie, umenie, remeslá

LÁSKA- plodenie detí, výchova

THOMAS MORUS

-reaguje na spoločenskú situáciu, nástup kapitalizmu

-dielo- UTÓPIA

1.časť práce- kritika vtedajšej spoločnosti- súkr. vlastníctvo, podnikanie; rozpad stredovekého systému(už nezáleží, z akej rodiny sme, koľko máme majetku a koľko nadobudneme..)

2.časť práce- predstavuje svoj ideálny štát; zrušenie súkr. vlastníctva, ktoré považuje za zlé

(„Pôvodcom všetkého zla je ľudská pýcha.“)

- pokus o vytvorenie socializmu

NICCOLO MACHIAVELLI

Dielo- VLADÁR

- panovník sa má sústrediť na udržanie poriadku a moci, využívajúc všetky prostriedky, aj je možné- uprednostniť jemnejšie prostriedky, ale v prípade potreby použiť MOC

- opisuje aké vlastnosti by mal panovník mať(napr. Štedrosť, súcit, mať rešpekt, má vedieť zaujať stanovisko, nespájať sa so silnejšími)

9. Vysvetlite podstatu Aristotelovej filozofie s použitím pojmov: stanovisko zdravého rozumu, kategórie, logika, látka a forma, teológia, substancia a akcidencia.

Aristoteles (384- 322 pnl.)

- Platónov žiak a súčasne najväčší kritik
- zakladateľ filozofickej školy Lykeion
- *logické práce*: Organon, Kategórie, O vyjadrovaní, *prírodno-filozofické spisy*: Fyzika, O nebi, Meteorologiky, *metafyzické práce*: Metafyzika, *etické a sociálne*: Politika, Rétorika, Etika Nikomachova
- vo svojej kritike vychádzal zo stanoviska zdravého rozumu, pre ktoré charakterizoval 3 znaky:
  1. svet prírody je skutočný
  2. poznanie = vnímanie
  3. základom poznávania je zmyslová skúsenosť
- systematicky rozdelil vedy na 3 skupiny:
  - 1) *praktické*- etika, politika, ekonómia
  - 2) *poetické*
  - 3) *teoretické*- matematika, fyzika, protofilozofia /metafyzika
- filozofia je veda o dokonalom a nemennom bytí

LOGIKA: pri jeho snahe o usporiadanie vedeckého poznania potreboval vytvoriť základné pravidla usporiadania a myslenia

- 2 časti logiky: a) *kategoriálny systém*; b) *sylogizmus*

Kategoriálny systém

- zameriava sa na pojmy. Snaží sa pojmom vysvetliť, do pojmu uzavrieť realitu
- keďže o každej veci môžeme niečo vypovedať, nachádzal rozdiel medzi vecami a abstraktnými pojmami
- čím sú pojmy všeobecnejšie, tým viac indivíduí zahrňujú → snažil sa vymedziť najvyššie pojmy a najvyššie rody nazval **kategórie** (podstata, kvalita, vzťah, poloha,...). Majú logickú funkciu (akákoľvek vlastnosť sa zahrňuje do niektorej z kategórií. Definoval 10 kategórií, ktoré sú nielen myšlienkovým produktom, ale aj podstatnou výpoveďou o súcne, teda majú ontologický význam

Sylogizmus:

- „Ak A platí o celom B a B platí o celom C, tak nevyhnutne A platí o celom C.“
- A-B; B-C – premisy
- A-C - záver
- Ak sú pravdivé premisy, je nevyhnutne pravdivý aj záver. Základné vzťahy sa dajú vyjadriť pomocou premenných a nesúvisia od konkrétnych obsahov. Dôležitá je iba forma = zakladateľ formálnej logiky.
- Logické dokazovanie vychádza vždy z nejakého princípu, ktorý nedokazujeme a zároveň „Nie je možné, aby to isté a v tom istom vzťahu patrilo aj nepatrilo tomu istému.“ (protikladné výpovede nemôžu byť zároveň pravdivé.

METAFYZIKA/ ONTOLOGIA

- meta ta fyzicoi/ to čo je nad fyzikou
- veda o súcne ako súcne
- vzdáva sa od Platóna, tvrdí, že podstata vecí sa nenachádza mimo nich ako nezávislá a večná idea, ale je v nich obsiahnutá. Všeobecné zväzuje s konkrétnym. Vo veciach rozlišuje **látka a formu**. Vec je ich zjednotením. Dualizmus látky a formy A. slúži na vysvetlenie **pohybu**, ktorý Platón odmietal (idea je nehybná, nepotreboval to skúmať). Pohyb sa mu javil ako nadobúdanie tvaru. Sama látka je len **možnosťou**, až forma je **skutočnosťou**, realizáciou podstaty veci. Z tohto hľadiska A. formu ako skutočnosť nadraduje nad látku a možnosť, hoci v každej veci sú neoddeliteľne spojené.
- v zárodku, v semene je už dané, čo z neho vznikne. A. sa nazdáva, že uskutočňovanie podstaty má svoj vopred stanovený cieľ. A. predstava o pohybe je **teleologická**. Vnútorňý princíp, ktorý pôsobí v procese vývinu a usmerňuje ho k naplneniu účelu, nazýva **entelecheiou** (to čo má samo v sebe cieľ)
- výsledok procesu je určený podstatou (substanciou) určenej formou, ale aj náhodnými odchýlkami či osobitosťami (akcidencia)
- okrem kategórií je hýbateľ, teda ten, ktorý dáva veci do pohybu
- na počiatku je prvotný hýbateľ
- 4 príčiny vzniku pohybu:
  - 1) **LÁTKOVÁ**- materiálna – to, z čoho vec vzniká - látka (tehly)
  - 2) **FORMÁLNA**- tvar, forma veci (plán domu)
  - 3) **PÔSOBIACA**- vychádza z nej počiatok zmeny (staviteľ)
  - 4) **TELEOLOGICKÁ**- účelová, určuje konečný cieľ (ochrana pred dažďom)
- za aktívny princíp vznikania a pohybu vôbec A. pokladal formu

- prvá príčina pohybov vo svete je v **prvom hýbateľovi** –počiatok všetkého pohybu, vďaka nemu sa možnosť stane skutočnosťou, no on sám je nehybný, večný a oddelený od jednotlivých vecí. Nie je to kresťanský boh, ale skôr najvyšší princíp jednoty a rozumnosti sveta a prameň všetkých pohybov.

10.Vysvetlite podstatu Sokratovej filozofie s použitím pojmov irónia, maieutika, daimonion, “poznaj sám seba“ ”viem, že nič neviem.“

- Svoju filozofiu nazýval „maieutika“ (umenie pôrodnej baby) = pomáha ľuďom pri sebazpoznávaní, pri spoznávaní pravdy, ktoré každý človek môže nájsť iba v sebe samom. Predpokladom k tomu je spochybnenie zdanlivých istôt a bežne prijímaných postojov.
- Dialóg používal na odstraňovanie domnienok a hľadania pravdy – svojho partnera dovedie k zisteniu, že to, čomu doposiaľ dôveroval, pri dôkladnejšom skúmaní neobstojí, je to iba zdanie pravdy. Sokratova irónia vyúsťuje do straty sebavedomých postojov a nepodložených presvedčení.
- pýta sa na pojmy, ktoré sa ľuďom zdajú dôverne známe (dobro, spravodlivosť, krása, ...). V rozhovore si uvedomia, že za dôvernou oboznámenosťou je nevedomosť.
- **Viem, že nič neviem**- od bežných ľudí sa odlišuje uvedomením si svojej nevedomosti. V rozhovore k tomuto uvedomeniu privádza aj svojho partnera, a dostáva sa k blízko k sofistikým záverom o nemožnosti objektívneho poznania. Sokrates pokladal za svoje poslanie výzvu: **Poznaj sám seba** – sebazpoznávanie sa preňho stalo privilegovaným spôsobom zušľachťovania vlastnej duše a dosahovania cnosti. Hlásal potrebu starať sa o svoju dušu → k jej povahe patrí schopnosť byť dobrý, táto schopnosť sa prejaví u toho, kto k nej dospel rozumom a nazerá (bezprostredne spoznáva) podstatu dobra. Tam, kde vládne rozum, duša sa naplňa cnosťou, kde vládne nevedomosť, dochádza k mravnému úpadku. Podľa Sokrata poznanie ovplyvňuje mravné správanie človeka. *Daimonion*- vnútorný orgán, hlas rozumu, pomáha človeku pri hľadaní dobra. Zároveň sa takto prejavuje božské určenie duše. **Cesta k cnosti** nie je u S. cestou rozumového poznávania, uznáva že už aj tušenie nás môže zblížovať s dobrom a cnosťou, ktoré neskôr primerane a do hĺbky spoznáваме rozumom a nazeraním.